

FIKİH USULÜNÜN
MAHİYETİ ve GAYESİ

A. Cüneyd Köksal

Yayın No: 423

Doktora Tezleri Dizisi – 11

Fıkıh Usulünün Mahiyeti ve Gayesi
A. Cüneyd Köksal

İmlâ: İsa Kayaalp

Kapak tasarımı: MimEmin

Sayfa tasarımı: Ender Boztürk

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara

ISBN 978-975-389-562-0

İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)

İcadiye Bağlarbaşı caddesi 40

Üsküdar 34662 İstanbul

Tel. (0216) 474 08 50 Faks (0216) 474 08 74

www.isam.org.tr

Bu kitap;

Türkiye Diyanet Vakfı Müttevelli Heyeti'nin

25.01.2008 tarih ve 2008/4 sayılı kararıyla basılmıştır.

© Her hakkı mahfuzdur.

İstanbul, Aralık 2008

İçindekiler

ÖNSÖZ • 9

KISALTMALAR • 11

GİRİŞ • 13

I. Araştırmanın Amaçları, Yöntemi ve Kaynakları • 13

II. Konuya Genel Bir Bakış • 17

BİRİNCİ BÖLÜM

İLİMLERİN MAHİYET ve GAYESİNİN BELİRLENMESİNDE ÖNEM

TAŞIYAN TEMEL KAVRAMLAR • 27

I. İlim • 27

A) İlmin Çeşitli Anlamları • 27

B) İlim Tarifleri • 29

C) Müdevven İlim • 33

D) Sınâat ve Meleke • 35

1. Sınâat • 35

2. Meleke • 37

II. Mukaddime • 38

III. Mevzu • 42

A) Bahs • 43

B) Zatî Araz • 43

C) Haysiyet Kaydı • 46

D) Cihet-i Vahde • 48

E) İlim-Mevzu Arasındaki Teklik-Çokluk İlişkisi • 50

- F) En Genel Mevzu, En Yüksek İlim • 54
G) Fıkıh Usulü Dışındaki İlimlerin Mevzuları ve İlim Şablonunun
Diğer İlimlere Uygulanması • 58
- IV. Mebde / Mebâdî • 62
V. Mesele / Mesâil • 64
VI. Mahiyet • 66
VII. Tarif • 69
VIII. Gaye, Fâide, Garaz ve Maksud • 74
IX. İşlev • 75

İKİNCİ BÖLÜM

MAHİYET ve GAYE ile İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR IŞIĞINDA FIKIH
USULÜ • 79

- I. Fıkıh Usulünün Mahiyeti • 79
A) Fıkıh Usulünün İlimler Taksimi İçerisindeki Yeri • 80
B) Fıkıh Usulünün Tarifi • 85
1. Asıl (Usul) • 86
2. Fıkıh • 88
3. Usûlü'l-fıkh • 89
C) Fıkıh Usulünün Mevzuu • 97
D) Fıkıh Usulünün Mebdeleri (Mebâdî) • 104
1. Fıkıh Usulünün İstimdad Ettiği İlimlerle İlişkisi • 106
a) Fıkıh Usulünün Kelâmla İlişkisi ve Onun Bir Alt Dalı
Olarak Düşünülmesi • 106
b) Fıkıh Usulü-Fıkıh İlişkisi • 115
c) Fıkıh Usulü-Dil İlimleri İlişkisi • 120
d) Fıkıh Usulü-Mantık İlişkisi • 126
2. Fıkıh Usulünün Bağımsızlığı • 128
E) Fıkıh Usulünün Meseleleri (Mesâil) • 134
1. Biçim Yönünden Fıkıh Usulü Meseleleri • 134
2. Fıkıh Usulünün İçeriği ve Sistematiği • 138
3. Fıkıh Usulünün Başka İlimlere Ait Meseleleri Bünyesine Dahil
Etmesine Yönelik İtirazlar • 153
- II. Fıkıh Usulünün Gayesi • 161
A) Fıkhî Hükümler Elde Etmek • 162
B) Mensup Olunan Mezhebin Görüşlerini Sistemleştirmek,
Meşrulaştırmak ve Mezhebi Savunmak • 166

- C) İslâmî İlimlere Metodolojik Bakımdan Model ve Örnek Olmak • 177
- D) İslâm Toplumunun Kurucu İlkelerini ve Kıymet Hükümlerini Muhafaza Etmek • 180
- E) Toplumda Hukukî İstikrarı Sağlamak • 182
- F) Din ve Hukuk Alanının, Siyasî Alanın Müdahalesinden Bağımsız Olarak Faaliyette Bulunmasını Temin Etmek • 182

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FIKİH USULÜ ile TEORİK HUKUK DİSİPLİNLERİ ARASINDA MAHİYET ve İŞLEV YÖNÜNDEN BİR MUKAYESE • 185

I. Teorik Hukuk Disiplinlerinin Mahiyet ve İşlevi • 185

- A) Hukuku Teorik Olarak İnceleyen Disiplinler • 185
 - 1. Hukuk Bilimi (Jurisprudence) • 186
 - 2. Hukuk Felsefesi • 188
 - 3. Hukuk Teorisi (Legal Theory) • 190
 - a) Genel Olarak • 190
 - b) Hukuk Teorisinin İşlevleri • 194
 - 4. Hukuk Metodolojisi • 197
 - 5. Hukuk Doktrini / Hukuk Dogmatığı • 198
- B) İlimler Tasnifinde Hukukun Yeri • 199
- C) Batı Muhitinde Hukuk Düşüncesi Alanında Gelişen En Önemli Yaklaşımlar • 203
 - 1. Tabii Hukuk • 205
 - 2. Hukukî Pozitivizm • 211
 - 3. Hukukî Realizm • 218
- D) Hukuk-Dil İlişkisi Konusundaki Yaklaşımlar • 219

II. Fıkıh Usulü ve Modern Hukuk Disiplinleri • 222

- A) Temel Önem Arzeden Soru ve Meseleler Bakımından Fıkıh Usulü ve Batı Hukuk Düşüncesi • 222
- B) Fıkıh Usulü ile Batılı Disiplinler Arasında Bir Mukayese • 232

SONUÇ • 241

KAYNAKÇA • 251

İNDEKS • 271